

MTA Statisztikai Bizottság ülése
2010. december 6. KSH Keleti Károly terem

Emlékeztető

Az MTA Statisztikai Bizottsága decemberi ülésén ismét a statisztika néhány aktuális kérdésével foglalkozott: az európai uniós politikák és a statisztikák közti kölcsönhatásokat, valamint az utóbbi időben előtérbe került, egyre növekvő szerephez jutó szentiment indikátorok témáját tárgyalta. Az utóbbi téma időszerűségét az indokolta, hogy a statisztika nemzetközi szervezetei és a fejlett statisztikai hivatalok a 2008-ban kirobbant válságra adott válaszként a rövid távú gazdaságstatisztikák és különféle mutatóik fejlesztését tűzték ki célul. Az ENSZ Statisztikai Igazgatóságának munkaterve alapján 2009 óta három nemzetközi szemináriumot szerveztek, melyeken többször szerepelt a szentiment indikátorok témája is.¹ Az ülést Besenyei Lajos, a Statisztikai Bizottság elnöke vezette. A meghívott előadók Losonczi Miklós, valamint Petz Raymund voltak, mindketten a GKI munkatársai.

Losonczi Miklós, egyetemi tanár, kutatásvezető az Eurostat feladataiból kiindulva a szakpolitika és a statisztika kapcsolatát is az Eurostat példáján mutatta be, különös tekintettel az új igényekre, rámutatva a szükséges fejlesztésekre.

Az Eurostat általános feladata, hogy jó minőségű statisztikai szolgáltatást biztosítson az Európai Uniónak. Ezen belül is kiemelt fontosságú, hogy az EU intézményeit olyan statisztikai információkkal lássa el, amelyek alkalmasak európai uniós szakpolitikák kidolgozására, a megvalósítás figyelemmel kísérésére és hatásainak elemzésére. Viszonylag új, speciális feladat az európai Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) adatigényének kielégítése. A fejlesztési feladatok, amelyeknek fontosságát a gazdasági válság tovább erősítette, a következők: az új jelenségeket, politikai célkitűzéseket megfelelően mérni képes indikátorok kialakítása, valamint a tagjelölt országok statisztikai rendszereinek fejlesztése. Az Eurostaton kívül az Európai Központi Bank is működtet statisztikai rendszert, hasonló jogosultságokkal. Az európai szinten harmonizált statisztikák az uniós politikák megalapozását és eredményességének mérését célozzák. Ezen túlmenően a statisztikai adatoknak alkalmasnak kell lenniük a globális és regionális célok információigényeinek kielégítésére is.

Az Eurostat ezeknek az igényeknek megfelelően rendezte honlapján a statisztikai információkat. Egyrészt a statisztikák hozzáférhetőek egy tematikus osztályozás szerint a következő csoportosításban:

- Általános és regionális statisztikák (itt találhatóak a tagjelölt országok statisztikái is)
- Gazdaság és pénzügy
- Népesség és társadalmi viszonyok
- Ipar, kereskedelem, szolgáltatások
- Mezőgazdaság és halászat
- Külkereskedelem
- Szállítás

¹ Ezzel kapcsolatban lásd az ENSZ Statisztikai Bizottságának honlapján az alábbi linkeket:

<http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/workshops/2009/ottawa/ac188-2.asp>

<http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/workshops/2009/netherlands/ac202-2.asp>

<http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/workshops/2010/moscow/ac223-2.asp>

- Környezet és energia
- Tudomány és technológia

Másrésről a központi blokkban megjelennek az európai uniós politikák szerint csoportosított, azokat jellemző mutatókörök:

- Európa 2020 indikátorok
- Euró indikátorok /fő európai gazdasági indikátorok
- Fenntartható fejlődés indikátorai
- Foglalkoztatási és szociálpolitikai indikátorok
- Globalizációt jellemző indikátorok.

Az európai Gazdasági Monetáris Unióra vonatkozó statisztikák a szakpolitikák szerinti indikátorok között találhatóak. Az európai statisztikai rendszer feladatai közé tartozik az egyes politikákhoz tartozó, azok lényegét megragadó, megvalósulását mérő új mutatószámok és ezek egységes mérési rendszerének kialakítása, a mutatószámok minőségi jellemzése. Ebben a munkában az Eurostat mellett a tagállamok statisztikai hivatalai is részt vesznek.

A statisztikai mutatószámok – különösen a Stabilitási és Növekedési Paktumban előírt követelményeket jellemző mutatók – növekvő politikai jelentősége más következményekkel is járt, ami a görög szuverén adósságválság kapcsán vált nyilvánvalóvá. Görögország gyanús körülmények között teljesítette a 2000-es évek elején az államháztartással kapcsolatos konvergencia-követelményt. A 2009. évi novemberi kormányváltás után kiderült, hogy az aktuális államháztartási adatok is hamisak. Az Eurostat mandátuma szerint csak statisztikai szempontból vizsgálhatja a tagállamok jelentéseit, most mégis úgy tűnik, hogy teljes, a statisztikai szempontokon túlmenő, korrektséget és megbízhatóságot is ellenőrző auditálási jogkört kap új feladatként. Ezt az elgondolást a szubszidiaritás elvére (a problémákat a legalacsonyabb szinten kell megoldani, ahol a legtöbb információ és kompetencia áll rendelkezésre) hivatkozva több tagország ellenzi.

Az európai politikák és a statisztikai mutatók kapcsolatát az előadó az Európa 2020 és a Lisszaboni Stratégia példáján szemléltette. Az Európa 2020 stratégia prioritásai:

- Intelligens növekedés: tudáson és innováción alapuló gazdaság kialakítása
- Fenntartható növekedés: erősíteni a gazdaság erőforrás-hatékonyságát, környezetbarát jellegét és versenyképességét
- Inkluzív növekedés: olyan gazdaság kialakításának ösztönzése, amelyet a magas foglalkoztatottság, valamint szociális és területi kohézió jellemez

Ezekhez a prioritásokhoz a következő mérhető mutatószámokat rendelték:

- A 20–64 éves férfiak és nők foglalkoztatási rátáját 75 %-ra kell emelni
- A közszféra és a magánszektor K+F ráfordításai ériék el a GDP 3%-át
- A „20/20/20” éghajlat-változás/energiaügy célkitűzései: 1990 és 2020 között a CO₂ kibocsátás és az energiafelhasználás 20 %-os csökkentése, a megújuló energia arányának 20%-ra való emelése a végső energiafelhasználásban
- Az iskolából kimaradók aránya 10% alatt legyen, a 30–40 éves korosztályban a felsőfokú végzettségűek aránya legalább 40% legyen
- A társadalmi kirekesztés mérséklése, különösen a szegénység csökkentése révén

Az indikátorokkal kapcsolatosan sok feladat hárul a statisztikusokra. Bár az indikátorok közül a szakpolitikai célhoz a politika képviselői rendelnek indikátorokat, a választék felkínálása, ajánlás, a megfelelő módszertan kidolgozása a statisztikusoké. Az indikátorokkal nem

lehetünk elégedettek. Például a társadalmi kirekesztés statisztikai mérése nem tekinthető megoldottnak, hiányzik továbbá egy átfogó kohéziós indikátor.

A Lisszaboni Stratégia adatbázisa, amely jelenleg 79 strukturális indikátort tartalmaz, több szempontból is továbbfejleszhető: nem relevánsak a gazdasági reformok mérőszámai, nem különíthetők el kellő mértékben a politika eredményei az egyéb hatásoktól.

Összefoglalásképpen Losoncz Miklós a következőket emelte ki:

- A statisztikai adatgyűjtést és adatszolgáltatást mindinkább az európai uniós politikák igényei alakítják, amelyek a globális trendekhez is kapcsolódnak
- Folyamatos a lépéstartás a gazdasági-társadalmi folyamatokkal: az indikátorok változnak, újakat fejlesztenek ki, mások előállítását megszüntetik
- Erős a hajlam az EU politikák célrendszerének túldimenzionálására, ezzel összefüggésben erőteljesen nő az adatigény. A célok néhány releváns mutatóhoz kapcsolása eddig csak mérsékelt sikerrel járt
- A statisztikai mutatók relevanciájának növekedéséhez megfelelő garanciákra van szükség. Ez részben megvalósul az adatokhoz kapcsolódóan közzétett minőségi jellemzőkkel, de ezen túlmenően törekvések vannak az Eurostat audit jogkörének megteremtésére
- Az illetékes magyar intézményeknek célszerű figyelemmel kísérni az EU statisztikákat, mert ezeken alapul az ország teljesítményének értékelése a mi esetünkben is

Ezután Petz Raymund adott tájékoztatás az üzleti és lakossági konjunktúra-felmérésekből származó szentiment indikátorok előállításáról, statisztikai jellemzőiről, felhasználhatóságáról és ismertségéről. A vállalatvezetők, illetve a lakosság megkérdezésén alapuló konjunktúrakutatás a második világháborút követően terjedt el a világgazdaság fejlett régióiban, elsősorban Nyugat-Európában és Észak-Amerikában. A módszer alkalmazása a nyolcvanas évek közepe óta általános gyakorlat a nyugat- és a kilencvenes évek közepe óta a kelet-közép-európai országokban. Az e körbe tartozó két nemzetközileg legismertebb publikáció a michigani egyetem fogyasztói bizalmi indexe és a müncheni IFO (az ilyen típusú kutatás európai úttörője) konjunktúra-indexe. A világszintű szakmai-tudományos koordinációt a CIRET (Center for International Research on Economic Tendency Surveys), a konjunktúrakutatással foglalkozó kutatóműhelyek nemzetközi szövetsége látja el, amelynek mind az öt kontinensről vannak tagjai. Magyarországon mintegy bő két évtizedre tekint vissza a módszer alkalmazása. Ilyen típusú kutatási eredményeket a GKI Gazdaságkutató Zrt. (havonta), az Ecostat és a Kopint-TÁRKI (negyedévente), valamint az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (félévente) rendszeresen közzétesz.

E módszer lényege, hogy a potenciális válaszadókat rövid, könnyen kitölthető kérdőívekkel keresik meg, amelyek részben a közelmúltra vonatkozó helyzetértékelések, részben a közeljövőre vonatkozó várakozások iránt érdeklődő kérdéseket tartalmaznak. A megkérdezések reprezentatív mintákon folynak, gyorsítva ezzel az adatfelvételi folyamatot. A kérdések általában nem számszerű információkat kérnek, hanem a helyzetértékeléseket és várakozásokat egy háromfokozatú skála mentén mérik (például a készletek színvonalát a menedzserek magasnak, átlagosnak vagy alacsonynak minősíthetik). A kérdésekre adott nem számszerű válaszokat egyszerű statisztikai mutatókká lehet transzformálni. A legfontosabb kérdésekre adott válaszok egyenlegeinek átlagolásából adódnak az ágazati bizalmi indexek, illetve a lakosság esetében a fogyasztói bizalmi index. Az ágazati bizalmi indexek súlyozott átlagaként áll elő az üzleti bizalmi index. Végül az üzleti és a fogyasztói bizalmi index súlyozott átlaga a konjunktúra-index (economic sentiment index). A kapott válaszok könnyen és gyorsan rögzíthetők és feldolgozhatók, az eredmények rövid időn belül publikálhatók, így e

módszer egyik legfontosabb előnye a gyorsaság. Emellett az egyes válaszadók által adott esetlegesen téves információk nem okoznak komoly gondokat, ellentétben a hivatalos statisztikai adatgyűjtésekkel. E felmérések során olyan témájú kérdések is feltehetőek, amelyek általában nem részei a hagyományos statisztikai adatgyűjtéseknek – ilyen például a termelés, a szolgáltatás bővítését korlátozó tényezők vagy a kapacitás-kihasználtság megítélése. A felmérések során a kutatóintézetek és a válaszadók között egyfajta információs közösség jön létre. A válaszadók – közreműködésük elismeréseként – rövid időn belül hozzájutnak a felmérések eredményeit bemutató részletes beszámolókhöz, üzleti és gazdálkodási döntéseik meghozatalakor felhasználhatják ezeket az információkat.

A vállalati felmérések területén alapvetően két „iskola” alakult ki. Az egyik az ipari és szolgáltató vállalatok beszerzési gyakorlatát, illetve annak változásait tekinti az üzleti ciklus alakulását legjobban jellemző tényezőnek. Ennek megfelelően a vállalati beszerzési menedzsereket keresik meg kérdőíveikkel, az ő válaszaikból állnak elő az ún. beszerzési indexek. Ez a kutatási irány elsősorban az Egyesült Államokban népszerű. A másik irányzat a vállalatok vezetőinek válaszaira kíváncsi, s kérdőíveiken általában az üzletmenet, a termelési (forgalmi) és foglalkoztatási kilátások, a készletek és a rendelésállományok megítélésre vonatkozó kérdések szerepelnek. Ez a kutatási módszer Nyugat-Európában általános, de a rendszerváltó közép- és kelet-európai országokban is a elterjedt.

Az Európai Unión belül a konjunktúra-kutatást az Európai Bizottság Közgazdasági és Pénzügyi Főigazgatósága koordinálja. E nemzetközi együttműködés nem csak a tagállamokat öleli fel, a közös munkában Svájc, Izland és a dél-európai tagjelölt országok (Horvátország, Macedónia, Szerbia, Montenegró és Törökország) is részt vesznek. A harmonizált konjunktúra-kutatási program magyar partnere a GKI, amely 1996 óta szervez havonta felméréseket az ipar, a kereskedelem és az építőipar, 1998 óta az üzleti szolgáltatások területén. A felmérések ütemezése, a feltett kérdések, az értékelési és publikálási eljárások mindenben megfelelnek az uniós gyakorlatnak, ennek betartását az EU szakértői rendszeresen ellenőrzik. A GKI havonta ágazatonként 1200–1300 20 fő felett foglalkoztató, jogi személyiségű vállalkozást keres meg, amelyek közül ágazatonként 200–450 válaszol. A válaszok homogenitása mind vállalatméret, mind ágazati szempontból kielégítő, azaz az egymást követő felmérések során a minták belső megoszlásai nagy stabilitást mutatnak. A fogyasztói felmérések 1993 óta havonta folynak. A havonta megkérdezett ezer személyt kérdezőbiztosok keresik fel, a válaszadási arány jóval meghaladja a 90%-ot. A kiválasztott minták nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentatívak.

A fél évszázados nemzetközi kutatási tapasztalatok arra utalnak, hogy a felmérések eredményeként előálló szentiment vagy bizalmi indexek nem alkalmasak a gazdasági fejlődés hosszabb távú trendjeinek, illetve gazdaságon kívüli sokkok előrejelzésére, ezzel szemben jó hatásokkal jelzik előre a konjunktúra-ciklusok lefolyását. E megállapítást plasztikusan támasztja alá a 2008-ban eszkalálódott pénzügyi és gazdasági válság, amelyet nemcsak a közgazdászok, hanem a konjunktúra-felmérések eredményei sem jeleztek előre. A szentiment típusú indikátorok előrejelzési ereje, azaz bizonyos statisztikailag megfigyelt gazdasági folyamatok (például az ipari termelés, a GDP vagy a lakossági fogyasztás) előrejelzésében történő felhasználhatóságának alakulása folyamatos kutatások tárgya, már csak azért is, mert ezek a tulajdonságok időről-időre változhatnak. Az IFO által publikált feldolgozóipari bizalmi index a hatvanas és hetvenes években öt hónappal jelezte előre az ipari termelés alakulását. Az előre jelezhető időszak a nyolcvanas és kilencvenes években három hónapra, majd a kétezres évekre egy hónapra csökkent. Ehhez hasonló folyamatok játszódtak le több európai országban is. Egy lehetséges magyarázat szerint az elmúlt évtizedekben a lokális piacok jelentősége általában csökkent a globális piacokéval szemben, s ez utóbbiakra a válaszadó menedzsereknek már jóval kisebb a ráhatásuk.

A hazai tapasztalatok arra utalnak, hogy e mutatók sem a kilencvenes, sem a kétezres években nem járultak hozzá a gazdasági folyamatok előrejelzéséhez. Ezzel szemben a GKI és az MNB kutatócsoportjai is arra jutottak, hogy az ipari bizalmi index az ipari termeléssel, a fogyasztói bizalmi index a lakossági fogyasztással és a GKI konjunktúra-indexe a GDP-vel együttmozgó mutató, ami ha előrejelzést nem is, ténybecslést lehetővé tesz. Hiszen a szentiment indikátorok a tényadatoknál 1–3 hónappal korábban állnak az érdeklődő közönség rendelkezésére. A fogyasztói bizalmi index specialitása, hogy a parlamenti választások előtti és utáni két-két negyedévben a várakozásokat a politikai ígéretek általában eltérítik. Összefoglalásként megállapítható, hogy a vállalati és lakossági megkérdezésen alapuló konjunktúra-mutatók és a hivatalos statisztikai adatok között nincs „kínai fal”. Egyrészt a felhasználók, az adatok elemzői mindkét típusú információra odafigyelnek, másrészt a különböző típusú adatok előállítói között számottevő a szakmai tapasztalatcsere, és több országban a szervezeti közeledés vagy integráció is napirenden van.

Az előadásokat követő vitában több hozzászólótól aggályok merültek fel az Eurostat audit szerepének további bővítésével kapcsolatban. Zádor Márta (ECOSTAT) arra hívta fel a figyelmet hogy a statisztika szerepének felértékelődésével növekszik a statisztika misztifikálódásának veszélye, valamint érzékelhetővé válik a statisztikában tapasztalható módszertani deficit és ezek megoldásában a magyar statisztikusoknak is lehet szerepük. Vigh Judit, a KSH szakmai tanácsadójának hozzászólásából rövid áttekintést kaptak a jelenlévők a nemzetközi szinten szervezett statisztikai együttműködés legutóbbi fejleményeiről. Az együttműködés kezdetben a globális válságra adott statisztikai válasz kidolgozásával kezdődött, majd egy szemináriumsorozattal folytatódott. Egy-egy szemináriumon több mint ötven ország és tizenöt nemzetközi szervezet képviselői vettek részt, a 100 jelenlévő között statisztikusok, kutatók, politikai döntéshozók, kormányzati vezetők egyaránt voltak. A tanácskozások eredményeképpen az ENSZ Statisztikai Igazgatósága, az Eurostat és az élenjáró statisztikai hivatalok közösen – négy munkacsoport keretében – ajánlásokat fogalmaztak meg a rövid távú gazdaságstatisztikák munkaprogramjának kidolgozása céljából. Az első témakör – a gyorsbecslések – keretében 2012-ig ki kell dolgozni a fogalmak egységes értelmező szótárát, átfogó értékelést kell készíteni a gyorsbecslések összegyűjtött gyakorlati megvalósításaiból, végül, ki kell adni egy kézikönyvet a gyorsbecslésekről. A második témakör az üzleti ciklusok kompozit indexeit fogja át. Ennek része az egyes országok gyakorlatának összegyűjtése és egy kézikönyv összeállítása a témában. A harmadik téma az üzleti ciklusok adatfelvételeiről szól, ahol 2010-ben már befejeződött az egyes országok gyakorlatainak összegyűjtése, viszont még meg kell írni a kézikönyvet. A negyedik téma az adatközlésekhez tartozó információs követelmények nemzetközileg egyeztetett sablonjának tartalmára és szerkezetére, valamint az elemző indikátorokra vonatkozik. A fent említett témákról az ENSZ Statisztikai Bizottságának következő, 2011. februári ülésén fognak tárgyalni.

Az ülés az előzőekben ismertetett szakmai témák után ismertetést hallgatott meg a Statisztikai Világnap hazai rendezvényeiről. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága 2010 október 20-át Statisztikai Világnappá nyilvánította, és felkérte a világ országait a méltó ünneplésre. Magyarországon a rendezvényeket a KSH koordinálta, ezek közül kiemelkedik az Esztergomban tartott 2 napos konferencia, melyet a KSH, a Magyar Statisztikai Társaság, valamint az MTA Statisztikai Bizottsága közösen szervezett, valamint a nyílt nap a KSH budapesti és regionális központjainak épületeiben. Az eseményekről Laczka Éva, a KSH elnökhelyettese, az MST főtitkára számolt be. A Statisztikai Világnap honlapja a KSH és az MST honlapjáról is elérhető részletes információkkal.

Besenyei Lajos a Bizottság jövő évi munkaprogramjához kérte a tagság javaslatait.

A Statisztikai Bizottság 2011 évi programjához a következő javaslatok hangzottak el a helyszínen: a statisztika oktatásának helyzete a bolognai folyamattal összefüggésben (Szilágyi György), a statisztikai jártasság, azaz a lakosság statisztikai ismereteinek, statisztikai információk értelmezésének és hasznosításának fejlesztése, ami a statisztikai szolgálat, a média, és az oktatás közös feladata (Pukli Péter) valamint a lakossági felvételek mintavételi terveihez kapcsolódó legújabb kutatások eredményei az optimális rétegzés és településrétegzési vizsgálatok területén (Szép Katalin). A 2010 évi, meg nem valósult témajavaslatok közül továbbra is aktuális a népszámlálás kérdésköre.

Az ülés időpontjára megjelent a KSH könyvtár kiadványa az MTA Statisztikai Bizottsága alakulásának 150 éves évfordulójára rendezett konferencia előadásaival és történeti adatokkal. valamint elkészült és elérhető a KSH honlapján az MTA Statisztikai Bizottságának honlapja.

Petz Rajmund,
a GKI Gazdaságkutató ZRt.
Ügyvezető igazgatója
E-mail: rpetz@gki.hu

Vigh Judit,
a KSH szakmai tanácsadója
E-mail: judit.vigh@ksh.hu